

Motion till riksdagen 2021/22:1756

av **Isak From (S)**

Slätter- och fiskerätt i enlighet med sedvanerätt

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga en översyn enligt det som beskrivs i motionen och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Genom bosättning i norra Sverige och från mitten av 1700-talet ökades invånarantalet och nya jordbruksmarker söktes.

Under lång tid kunde den som ville se ut en lämplig plats för bosättning begära tillstånd att bosätta sig där. Några bestämda gränser för ett sådant nybygge drogs inte upp men vid en särskild förrättning blev det antecknat att det fanns tillräckligt med mark för odling och om nybygget även hade rätt att nyttja utspridda ängar (utängar) på kronomark för höskörd.

Ängarna kunde nyttjas tillsvidare till dess att de närmare ägorna gav tillräcklig skörd. Nybyggarna fick även rätt till jakt och fiske samt att utnyttja statlig skog för husbehov.

Den slutliga regleringen av nybyggerna i Västerbottens och Norrbottens inland skedde först genom särskild s.k. avvitringslagstiftning under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. För att skydda samernas existens kom även den s.k. odlingsgränsen till där marken väster om gränsen ansågs olämplig för odling.

Vissa nybyggen väster om gränsen fick emellertid tillstånd om de inte ansågs hindra renskötseln. Enligt avvitringsstadgan skulle ”nödiga” områden tilldelas hemman och nybyggen. Innehavaren var skyldig att utan ersättning avstå sådan mark som inte var uppodlad och som inte behövdes för hemmanets eller nybyggets bestånd.

Det gällde t.ex. de tidigare nämnda utängarna men det visade sig vara svårt att tillämpa i flera fall eftersom de fortfarande behövdes för försörjningen för många.

Staten kom att behålla den skog som inte lades ut till enskilda fastigheter eller andra särskilda ändamål.

Enligt avvitringsstadgan skulle duglig skogsmark avsättas till kronoparker för att öka kronans inkomster och samtidigt förhindra skogsskövling. Omkring en miljon hektar skogsmark kom att avsättas till kronoparker ovan odlingsgränsen.

Mark kunde även avsättas till kronan för s.k. strömfallsutmål, mark för virkesupplag m.m. Den återstående delen av statens marker kom i regel att kallas kronoöverlopps-mark.

Avvittringsförrättningar i trakterna ovan odlingsgränsen genomfördes först efter att förrättningarna avslutats längre österut. I Sorsele socken genomfördes de 1894, i Stensele och Tärna socknar 1896 och i Dorotea och Vilhelmina socknar 1901. Avvittringsberedningen pågick därefter med vissa avbrott ända fram till 1916–1918.

Samtliga utslag som fastställdes under åren 1916–1918 överklagades och Regeringsrätten biföll besvären i de fall de avsåg viss rätt till vattenområden som hade undantagits för kronans räkning trots att klagandena ägde strandfastigheten. Rätten till vattenområden kom därmed att bli olika för enskilda fastighetsägare beroende på olika omständigheter i det enskilda fallet.

1951 startade Kammarkollegiet upp en utredning där dom tillfrågade samtliga markägare till berörda utmålsområden, om dom kunde tänka sig att låta områdena bli ”särskilda” områden under Kammarkollegiets disposition. Samtliga markägare svarade NEJ, detta är vår enskilda mark. Trots detta så beslutade Kammarkollegiet om att alla så kallade utmål skulle tillfalla staten genom Kammarkollegiet i alla fall, det vill säga ett tjänstemannabeslut om att återigen expropriera mark som markägarna fått tillbaka av staten, genom lag 1926:322.

Här är själva kärnan till de problem som en markägande fjällbonde har idag.

Marken som Kammarkollegiet överförde till kronoparkerna övergick sedan till domänverket och senare till statliga Sveaskog.

Under senare år har markägare begärt av Lantmäteriet att genomföra förrättningar i enlighet med lag 1926:322 så att rätt uppgifter finns på fastighetskartor och lagfart.

Kammarkollegiet, Statens fastighetsverk och Sveaskog är av annan mening. Sveaskog och Statens fastighetsverk hävdar nu äganderätt på privat mark, som borde återgått till markägarna via lag 1926:322, men genom Kammarkollegiets tjänstemannabeslut på 1950 talet har de som omfattas av lag 1926:322 inte rätt till sin mark.

Lag 1926:322

Från riksdagsskrivelse 1926:257, förarbete till lagen, framgår att lagen avser vissa angivna vattendrag inom Vilhelmina, Stensele-Tärna, Sorsele och Dorotea avvitringslag där det hade gjorts undantag för kronans räkning utefter ett antal större vattendrag. Skälet var hänsyn till framtida eventuella vattenregleringar och att därför ”vattnet med tillhörande grund” förbehölls kronan. Till en början förlorade därmed fastighetsägare utefter de gjorda undantagen sin vattenrätt men efter överklagande återvann vissa full vattenrätt, andra begärde endast rätten till fisket och en tredje grupp överklagade inte. Vid fastställandet av avvitringarna vid 1916 års riksdag beslutades samtidigt att befolkningen skulle få behålla sin dittillsvarande fiskerätt vilket ledde till att de som inte överklagat besluten fick tillbaka den fiskerätt som tidigare hörde till hemmanet eller nybygget. De som överklagat kunde däremot även ha fått en eventuell utökad fiskerätt och ibland även full vattenrätt beroende på hur överklagandet såg ut.

Enligt riksdagsskrivelse 1926:257 kom därför lagen 1926:322 till om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län på initiativ av Lantmäteristyrelsen för att skapa lika villkor vad gäller vatten- och fiskerätt för olika hemman eller nybyggen som gränsade till strand.

Vad gäller frågan om lag 1926:257 fortfarande gäller kan ansvariga myndigheter samt riksdagens utredningstjänst inte bedöma om lagen gäller eller inte.

Enligt uppgifter från Länsstyrelsen i Västerbotten samt lantmäteriet i Lycksele gäller lagen fortfarande men det beror däremot på omständigheterna i det enskilda fallet om lagen är tillämplig eller inte. Regeringen bör överväga att granska om det föreligger motstående lagstiftning och regelverk för reglering av slätter- och fiskerätt i enlighet med sedvanerätt, så kallade utbomarker, reglerade i lag 1926:322 rörande fastigheter i Västerbottens inland och fjäll.

Isak From (S)